

ÓHEFTA RÆTTARSKIPANIN EIN MÝTA?

ALMENNA **FATANIN** ER, AT **LØGFRØÐI** ER GRUNDAÐ Á **SKYNSAMA** TULKING AV **GIVNUM** REGLUM OG **SIÐVENJUM** OG AT **RÆTTARÚRSKURÐIR** ERU EIN **SPURNINGUR** UM BESTU **PRÓGVINI**. MEN **GRANSKARAR** Í SOSIALSÁLARFRØÐI **BJÓÐA** NÚ **LØGFRØÐILIGA** IDEALINUM AV. **FORDÓMAR** OG POLITISK **IDEOLOGI** SPÆLA EIN **NÓGV** STÖRRI **LEIKLUT** Í **RÆTTARSKIPANINI** ENN VIT **GEVA** OKKUM **FAR** UM, ER **UPPÁHALDIÐ**

RÆTTARSKIPAN

Jansu á Ryggi
post@sosialurin.fo

Ávísir samfelagsbólkar eru meiri útsettir fyri at verða ákærdir og dømdir enn aðrir, dómarar eru politiskt litaðir og ásettu leiklutirnir í rættarskipanini eggja til subjektiva dømning, ikki objektivit, eru bert nakrar av ákær- unum frá granskarum, ið hava sína bakgrund í sosalálarfrøðini. Onkrar av hesum ákærum eru eftirhondini rættuliga kendar, ímeðan aðrar eru minni kendar. Men ákærirnar ímóti modernaðu rættarskipanini eru í roynd og veru ein uppgerð við ráðandi fatanina av rættarskipanini sum ein neutralur instansur, ið objektivt vigar øll atlit sakligt og á jøvnum føti.

Tað er eftirhondini eitt væl grundað uppáhald, at menniskja ikki er ført fyri at skoða veruleikan objektivt. Vit eru øll litaði og sálarfrøðin hevur staðfest eina ørgrynna av sonevndum »bias« – veruleikafatanum og fordómum – ið ávirka okkara møguleikar fyri at meta um tingini objektivt. Eitt klassiskt dømi úr sálarfrøðini er »confirmation bias«, ið sipar til ein íborgan hug til at tulka nýggja vitan og upplivingar, soleiðis at tær hóska saman við teirri vitan, vit longu halda okkum hava um eitthvørt.

Men hvussu ávirka hesar tendensir møguleikarnar hjá dømandi valdinum at liva upp til síni neutralitets idealir?

Diskriminátión er klassiska dømi

Statsvaldið vinnur á borgaranum – aloftast. Danski professarin í lögfrøði, Preben Stuer Lauridsen, hevur alment víst á, at í rættarmálum millum borg-

Men summir samfelagsbólkar eru verri fyri enn aðrir. Klassiska dømi eru ovurfyltu fongslini í USA, har littir amerikanarar eru í stórum meiriluta í mun til hvítar amerikanarar. Hetta hóast amerikanska dómvaldið sigur seg vera óheft. Men er orsøkin einfalt at hesi fremja størri brotsgerðir enn onnur? Ella eru myrkari frágreiðingar uppá spæl? Amerikanski professarin í lögfrøði,

serliga afroamerikanarar halda til, hetta hóast rúsevni eru eins vanlig millum hvíta miðalklassan. At júst hesi grannaløgini eru á dagsskránni hjá lögregluni er alt annað enn tilvildarligt, men avdúkar eina stereotypiska fatan av afroamerikanarum hjá dómvaldinum, vil hon vera við.

Rættarskipanin er ideologisk

Á ein hátt er rættarskipanin jú sjónliga ideologisk, hon er grundað á moralsk virðir og hugsanir um rætt og skeivt, ábyrgd, persónsfrælsið og so framvegis. Sostatt slepst ikki undan ideologi. Men goymir politisk ideologi seg eisini á einum meiri duldum stigi? Sambært amerikanaranum Dan Kahan, professara í sálarfrøði og lögfrøði á Yale Law School, hevur ein røð av kanningum staðfest ein greiðan samanhag millum ideologiskar sannføringar og ítökiligar rættarúrskurðir.

Sum dømi hevur hann víst á kanningar sum avdúka, at í málum sum snúgvá seg um harðskap í hjúnaløgum, har endin hevur verið, at kvinnan hevur myrt mannin, er meiri sannlíkt, at dómarin ikki trýr at kvinnan hevur framt hetta í sjálvverju, um talan er um virðiskonservativar dómarar. Og øvugt, um talan er vinstrahallar dómarar, eru størri sannlíkindi fyri, at dómarin trýr kvinnuni. Frágreiðingin kann vera, at

ÁVÍSIR SAMFELAGSBÓLKAR ERU MEIRI ÚTSETTIR FYRI AT VERÐA ÁKÆRDIR OG DØMDIR ENN AÐRIR, DÓMARAR ERU POLITISKT LITAÐIR OG ÁSETTU LEIKLUTIRNIR Í RÆTTARSKIPANINI EGGJA TIL SUBJEKTIVA DØMING, IKKI OBJEKTIVITET, ERU BERT NAKRAR AV ÁKÆRUNUM FRÁ GRANSKARUM, IÐ HAVA SÍNA BAKGRUND Í SOSIALSÁLARFRØÐINI

aran og tað almenna í Danmark, fær borgarin bert viðhald í 5 til 7 prosentum av málunum í einumhvørjum givnum ári. Sambært honum gevur hetta nakrar greiðar ábendingar um hvar loyalteturin í seinasta enda liggur – hjá arbeiðsgevarinum. Er hetta beint, er talan um tvørrandi áhugamál ið elva til diskriminátión. Við øðrum orðum ber hagfrøðiliga til at siga, at tað í nógvum førum er rættuliga ósannlíkt at vinna í trætumálum við tað almenna.

Michelle Alexander, ið hevur granska í rasistiskari diskriminátión, hevur víst á, at orsøkin til, at tað er torført at prógva rasistiska diskriminátión er, at hægsti rættur í USA hevur sum meginreglu, at tilvitað rasisma skal kunna prógvast áðrenn málið verður tikið upp.

Men sambært henni avdúka nógvu handtøkurnar, serliga í samband við rúsevni, eina greiða linju. Sonevnda »war on drugs« verður ført burturav mótvegis fátækum grannaløgum har